

NOVOKŘTĚNCI NA MORAVĚ (Úvodní poznámky k obsahu a metodice studia)¹

Náboženská sekta novokřtěnců, představující zvláštní odnož protestanství, vznikla v roce 1525 v Curychu, jejím duchovním otcem se stal švýcarský reformátor Ulrich Zwingli. Pro odlišnou víru byli novokřtění odsud vypovězeni a vydali se na cestu kontinentem. V roce 1526 se poprvé objevují na Moravě, která byla tehdy zemí náboženské svobody a tolerance. Tady se původní jednotné novokřtěnectví brzy rozčlenilo do několika odnoží a sekt, z nichž nejpočetnější byli tzv. huterité či huterští bratři. Po dvojím vypovězení ze země v letech 1535 a 1547 nastala novokřtěncům „zlatá doba“, jak toto období nazývají ve svých kronikách, v němž vybudovali mnoho nových sídel. Příznivé životní podmínky však narušily události, spojené s povstáním moravských stavů a začátkem třicetileté války. S postupující protireformací pak byli novokřtění koncem roku 1622 z Moravy vypovězeni a odstěhovali se do sousedních Uher.

Moravské dějepisectví se studiem novokřtěnců zabývalo již od poloviny 19. století. První příspěvky k této problematice měly spíše informativní charakter a zaměřovaly se ponejvíce na historii a duchovní sféru novokřtěneckého hnutí.² Jiní autoři si všímali novokřtěneckého osídlení, jejich činnost však nebyla soustavná a pohybovala se povětšinou jen v regionálních dimenzích podle zájmu a možností jednotlivých přispěvatelů.

Zcela zásadní význam pro studium novokřtěnců mělo zveřejnění několika verzí jejich rukopisných kronik, publikovaných v roce 1883 vídeňským historikem Josefem Beckem.³ Autor své dílo opatřil řadou vysvětlujících

poznámek a komentářů a zasloužil se i o správnou geografickou identifikaci většiny lokalit, o nichž se v kronikách hovoří. Na Beckovo dílo navazovaly edice ústřední kroniky moravské novokřtěnecké obce, která byla objevena u potomků novokřtěnců ve Spojených státech. Nejprve v roce 1923 zveřejnil Rudolf Wolkan text kroniky převedený do moderní němčiny⁴ a v roce 1943 publikoval Andreas Johannes Friedrich Zieglschmid její kompletní původní znění, opatřené množstvím doplňujících poznámek s doložením historických souvislostí.⁵ Od téhož autora pochází z roku 1947 ještě edice tzv. malé kroniky, která zachycuje - kromě výtahu starších událostí - hlavně osudy novokřtěnců, kteří se dostali přes Sedmíhradsko a Ukrajinu do Spojených států a Kanady.⁶ Všechny zveřejněné kronikářské materiály obsahují povětšinou shodné záznamy, v mnoha aspektech se navzájem doplňují a lze je považovat za základní pramenný fond, který je pro studium moravských novokřtěnců naprosto nepostradatelný.

Do pozdějšího období než počátky zájmu o historii se datují snahy o bližší poznávání novokřtěnecké (habánské) keramiky, tedy jen fajánsí, a to z hlediska umělecko-historického, případně národopisného. V době, kdy mnohé tehdejší kapacity popíraly autorství novokřtěnců u některých památek z dochovaného evropského fondu fajánsí,⁷ měly stěžejní význam identifikační studie Jana Kouly a Josefa Tvrdeho i sběratelský zájem Františka Kretze.⁸ Na tyto základy navazovaly precizní rozborů Karla Černohorského, které neomylně identifikovaly soubor všech novokřtěneckých fajánsí z okruhu dostupných sbírek.⁹

¹ Srov. P a j e r, J.: Novokřtění na Moravě (Úvodní poznámky k metodice studia). Slovácko 39, 1997, s. 9-23. Zde upravený a doplněný text.

² W o l n y, G.: Die Wiedertäufer in Mähren. Archiv für Kunde oesterreichischer Geschichts-Quellen 5, 1850, sv. 2/1, s. 67-138; d' E l v e r t, Ch.: Die Wiedertäufer in Mähren. Notizenblatt der historisch-statistischen Sektion 1858, č. 10, s. 81-85, č. 11, s. 89-92, č. 12, s. 99-101; d' E l v e r t, Ch.: Zur Geschichte der Wiedertäufer in Mähren. Notizenblatt der historisch-statistischen Sektion 1878, č. 2, s. 13-16, č. 3, s. 22-24; D u d í k, B.: Zur Wiedertäufer-Literatur. Schriften der historisch-statistischen Sektion der k.k. mährisch-schlesien Landwirtschafts-Gesellschaft 14, 1865, s. 365-372; H o š e k, F. X.: Balthasar Hubmaier a počátkové novokřtěnstva na Moravě. Brno 1867.

³ B e c k, J.: Die Geschichts-Bücher der Wiedertäufer in Oesterreich-Ungarn. Wien 1883 (dále necitováno).

⁴ W o l k a n, R.: Geschichte-Buch der Hutterischen Brüder. Standoff-Colony 1923 (srov. také recenzi B. Novotného v Časopisu Matice moravské 51, 1927, s. 298-310).

⁵ Z i e g l s c h m i d, A. J. F.: Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder. New York 1943 (dále citováno zkráceně jako Zieglschmid).

⁶ Z i e g l s c h m i d, A. J. F.: Das Klein-Geschichtsbuch der Hutterischen Brüder. Philadelphia 1947 (dále necitováno).

⁷ Mnohé exempláře byly považovány za výrobky ze švýcarského Winterthuru. Srov. F a l k e, O.: Majolika. Berlin 1907, s. 189; H a b e r l a n d t, M.: Österreichische Volkskunst I. Wien 1911, text s. 97, obr. 29 a 30; H a b e r l a n d t, A.: Einige Arbeiten der Habaner- und Winterthurer Keramik. In: Werke der Volkskunst I. Wien 1914, s. 51-53, tab. XVI.

⁸ K o u l a, J.: Příspěvek ku poznání československé majoliky. Český lid 8, 1899, s. 65-68, 128-129; K o u l a, J.: Co nám vyprávějí pražské střepy XVII. stol. Památky archeologické 30, 1918, s. 101-108, 31, 1919, s. 25-27; T v r d ý, J.: Über die sogenannten Brüdergefäße in Mähren. Zeitschrift für österreichische Volkskunde 18, 1912, s. 32-36; T v r d ý, J.: Die Anfänge der Habaner-Keramik in Mähren. Zeitschrift für österreichische Volkskunde 18, 1912, s. 201-211; K r e t z, J.: Keramik habánská a selská. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 29, 1912, s. 161-165.

⁹ Č e r n o h o r s k ý, K.: Počátky habánských fajánsí. Opava 1931; Č e r n o h o r s k ý, K.: Moravská lidová keramika. Praha 1941; Č e r n o h o r s k ý, K.: K počátkům fajansové výroby na území Československa. Český lid 39, 1952, s. 21-28.

Obr. 1. Moravští novokřtěníci, vyobrazení ze spisu Ch. Erharda *Gründliche kurtz verfaßte Historia*, 1589.

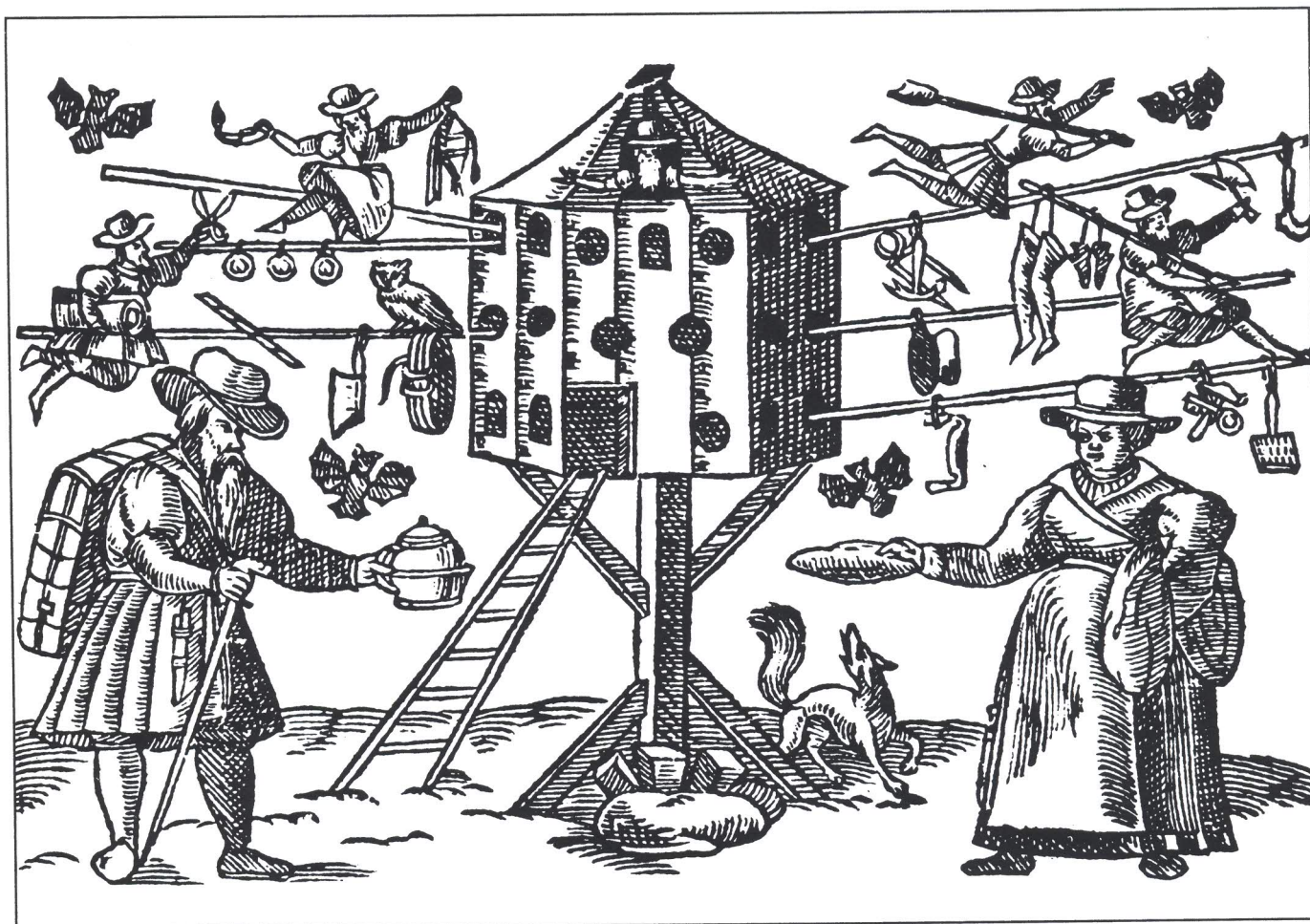
O rozhojnění novokřtěneckých památek se pak zasloužil Heřman Landsfeld svými vykopávkovými pracemi v některých výrobních střediscích novokřtěnců.¹⁰

Pro dnešní studium novokřtěnecké otázky bychom měli uplatňovat pojetí, vycházející z předem vymezené a spolehlivě zkomponované metodické základny, jejíž platnost by se ověřovala na konkrétních dílčích tématech. Tuto základnu by měl tvořit souhrn metod z více oborů, umožňujících získávání dokladů a jejich všestrannou interpretaci. Při řešení dílčích otázek vystupují některé metody samostatně jako výhradní a nezastupitelné, zatímco v jiných aspektech mohou být pouze doprovodné a doplňkové. Například v historických otázkách se jedná zvláště o pracovní metody, využívané historickými disciplínami, v získávání materiálových fondů pak o jejich úzké propojení s výsledky archeologických výzkumů, které zde vystupují jako stěžejní. Při hodnocení archeologických nálezů, především z okruhu fajánsí, se neobejdeme bez účasti umělecko-historické klasifikace. V následujícím textu bychom chtěli tento výchozí pohled ozřejmit na konkrétních tematických celcích, na něž by se mělo studium novokřtěnců zaměřit.

Před dalším výkladem je však nutno uvést důležitou terminologickou poznámku, která se týká dnes běžně používaných označení „novokřtěníci“ a „habáni“. V moravském prostředí 16. a začátku 17. století nikde nenajdeme označení „habán“ či „habánský“.¹¹ Toto označení vzniklo až mnohem později ve slovenském prostředí a v žádném případě je nelze zpětně vztahovat i na moravské období. Při studiu soudobých moravských pramenů běžně nacházíme označení *novokřtěnci* (také *nekřtěnci!*), *křtěnci*, *křtění*, *tou-*

¹⁰ Souhrn příspěvků L a n d s f e l d, H.: Lidové hrnčířství a džbánkářství. Praha 1950; dále L a n d s f e l d, H.: Výroba habánské keramiky ve světle vykopávek. Český lid 40, 1953, s. 205-212; L a n d s f e l d, H.: Habánské památky. Strážnice 1970.

¹¹ Podle německy psaných archiválií – dnes už nezvěstných – městečka Strachotín, který byl důležitým sídlem novokřtěnců, se v literatuře uvádí označení „Habanerhaus“ či „Habenerhaus“ (srov. H o s á k, L.: Hustopecký okres. Vlastivěda moravská. Brno 1924, s. 170; R i e s s, A.: Der Markt Tracht in Vergangenheit und Gegenwart. Brno 1930, s. 42). Toto čtení, vzniklé pod vlivem tehdy už zaužívaného označení „habáni“ pro novokřtěníce, se nepochybně týká výrazu „Hawererhaus“, tzn. dům vinohradských kopáčů, jak se tyto objekty uvádějí ze všech větších sídel novokřtěnců.

Obr. 2. Karikatura novokřtěnců, vyobrazení ze spisu Ch. A. Fischera *Der Hutterischen Widertaufer Taubenkobel*, 1607.

fari, bratři Němci či obecně jen bratři, analogicky v německy psaných pramenech *Wiedertäufer*, *Täufer*, *Brüder* nebo *Hutterische Brüder*. Toto poslední německé pojmenování je nejpřesnější, protože označuje nejpočetnější skupinu novokřtěnců, žijících v majetkovém společenství, na rozdíl od jiných novokřtěneckých sekt, které se na území Moravy vyskytovaly pouze v malém počtu.¹² Označení „habán“ a „habánský“, které se týká právě huterských bratří či huteritů, přešlo i do zahraniční literatury, například pro fajáns se zde běžně používá termín „Haban Fayence“ či „haban faience“. Zaužívané pojmenování „habánská fajáns“ by snad bylo možno přijmout pro navazující produkci na slovenském území, ale i tam vychází z hovorového a hanlivého pojmenování novokřtěnců, kterému se oni sami bránili. Proto je vzhledem k výrobcům fajánsi netolerantní a z pohledu odborného názvosloví nepřipadné a málo výstižné. Jeho vymýcení z odborné produkce bude však značně obtížné, ne-li vůbec nemožné. Určitým nedostatkem používaného termínu „novokřtěnecká fajáns“ je jeho obecnější význam, který však na druhé straně výstižně postihuje začlenění huteritů či huterských bratří do souhrnného konfesijního proudu novokřtěnectví.

Máme-li konkrétněji vymežit obsah studia moravských novokřtěnců, můžeme specifikovat tyto tři tematické okruhy:

1) Základní historické otázky, kam patří zejména dva náměty, a to definitivní stanovení lokalit, v nichž existovalo novokřtěnecké osídlení, a souhrnné počty novokřtěnců v určitých časových horizontech.

2) Otázky vnitřní struktury a organizace novokřtěneckého společenství, kam lze zařadit zvláště systém řízení obce, život v komunitách a organizace hospodářského zázemí.

3) Výrobní otázky zaměřené na řemeslnou produkci, kde by byly uvedeny souhrny o zastoupení různých druhů řemesel, o dodávkách výrobků a poskytovaných službách pro domácí prostředí. Do tohoto okruhu spadá i speciální problematika novokřtěnecké keramické výroby jako řemeslného odvětví, které je nejvíce doložen hmotnými doklady a při jehož zkoumání se nejnázorněji projevuje nutnost interdisciplinární spolupráce vědních oborů. Obdobně by se měla věnovat pozornost i otázkám zemědělské výroby.

Všimněme si nyní detailněji některých aspektů ve vymezených okruzích.

Územní rozsah novokřtěneckého osídlení jižní a jihovýchodní Moravy byl již v minulosti předmětem zájmu badatelů, ale ani zdaleka není dosud spolehlivě vyřešen. Jedná se především o identifikaci jednotlivých lokalit, zda byly nebo nebyly stálými sídly novokřtěnců. Je s podivem, jak málo využívali regionální autoři původních záznamů z novokřtěneckých kronik, které jsou v této záležitosti klíčové, a opírali se raději o zprostředkovanou literaturu regionálního či vlastivědného zaměření, nebo – a to velmi často – o pouhé ústní podání. Takový charakter mají zvláště údaje o novokřtěncích, obsažené v některých svazcích Vlastivědy moravské.¹³ Soubory věrohodných i mylných údajů soustředil a abecedně podle lokalit uspořádal J. K. Zeman ve své historické topografii moravského novokřtěnectví.¹⁴ Proto jeho soupis lze používat jen velmi obezřetně a údaje je nutno ověřovat podle původních pramenů.¹⁵ Nekritické přebírání Zemanových údajů, které slouží jako podklad k dalšímu studiu, vede pouze k opakovanému vrstvení omylů.¹⁶

Jako základ ke spolehlivému řešení této otázky je zapotřebí brát údaje z novokřtěneckých kronik. Je ostatně logické, že sami novokřtění měli největší zájem na pravdivém podchycení územního rozsahu svých komunit jako svědectví o vzrůstajícím se společenství. Paralelními poznatky jsou údaje ze soudobých domácích písemných pramenů, především z urbárů jednotlivých panství, které vesměs korespondují se zprávami v kronikách.¹⁷ Významným pramenem mohou být také daňové příznávací listy moravských stavů z let 1583-1602 a 1618-1623, dosud souhrnně nezpracované.¹⁸

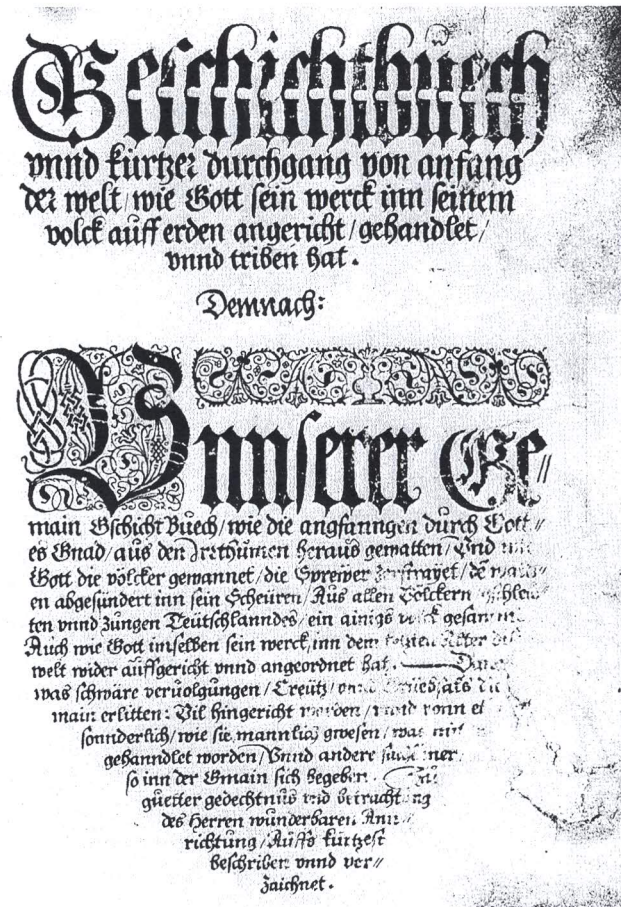
Při kritickém hodnocení písemných pramenů bude nutno rozlišovat tři druhy lokalit:

A) Skutečná stálá sídla novokřtěnců, v kronice uváděná nejčastěji jako *Haushaben* (v překladu zpravidla jako *dvory*), specifikovaná do třech velikostních kategorií: největší sídla, která jsou označována někdy také jako *Großhaushaben*, velká a malá sídla. U velkých sídel lze počítat s komplexem obytných, provozních a hospodářských budov, zatímco malá sídla mohla mít jen jeden dům s příslušenstvím.

B) Lokality, které lze povětšinou ztotožnit pouze s hospodářskými objekty, jako byly zemědělské dvory a mlýny, dále polnosti, vinice, louky, které byly ve vlastnictví nebo nejčastěji pouze v pronájmu novokřtěnců. Takový způsob majetkové zemědělské držby nacházíme zpravidla v katastrech obcí, které sousedily se skutečnými sídly novokřtěnců.

C) Lokality, v nichž se novokřtění jednotlivě nebo skupinově zdržovali v panských službách nebo kam dodávali své výrobky, popřípadě se zde pouze přechodně zdržovali. Lokality B) a C) musí být uváděny vyděleně a nelze je včleňovat do souhrnného soupisu novokřtěneckých sídel.

Podle této klasifikace, při níž je zapotřebí jednotlivě prověřovat všechny lokality, dojde k redukci počtu dosud uváděných lokalit. Poznatky o skutečných stálých sídlech

Obr. 3. Titulní list centrální novokřtěnecké kroniky, vydané A. J. F. Zieglschmidem (originál dochován v USA).

novokřtěnců se tak ztotožní s údaji z kronik, které představují vnitřní zdroj informací, a z urbárů a daňových příznání jako vnějších, domácích pramenů.

¹² Srov. studii Sekty moravských novokřtěnců v této publikaci.

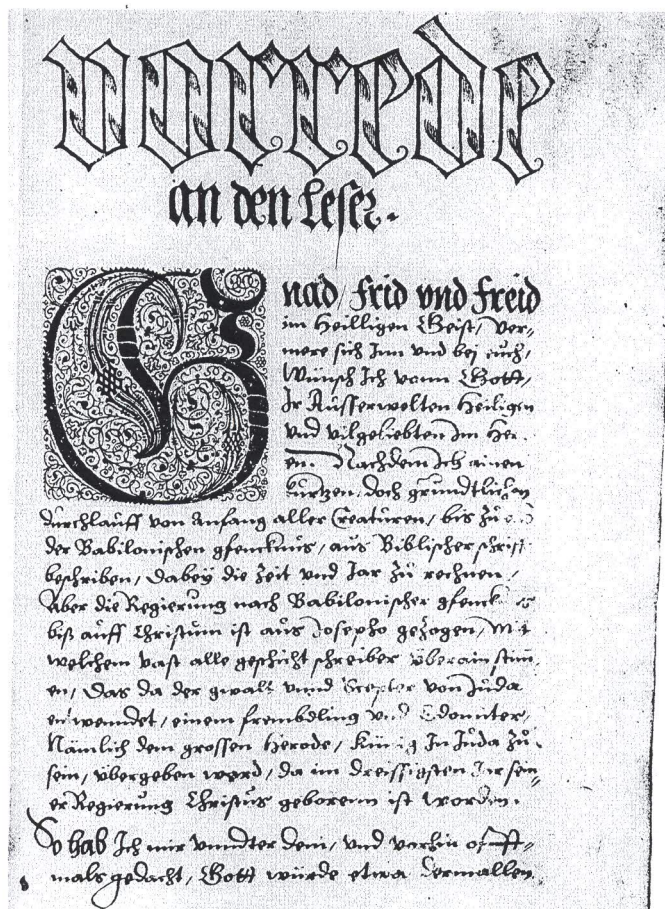
¹³ Srov. například B u k o v a n s k ý, K. J.: Klobucký okres. Vlastivěda moravská. Brno 1909. Naproti tomu v edici najdeme i seriózní a přínosné materiály, opírající se o Beckovu publikaci a věrohodné zprávy z domácích pramenů. Srov. H o s á k, L.: Hustopecký okres, c. d.

¹⁴ Z e m a n, J. K.: Historical Topography of Moravian Anabaptism. Coshen 1967, zvláštní otisk z časopisu Mennonite Quarterly Review 40-41, 1966-1967. Zemanův soupis obsahuje 180 položek, tzn. lokalit spojených s novokřtěneckým osídlením Moravy.

¹⁵ Zemanův soupis například uvádí samostatně lokalitu Podoxy, která byla identifikována jako polní trať v katastru Podivína. Také některé zaniklé vesnice, uváděné v souvislosti s lokalitou Kreutz (Mutěnice), nemají s novokřtěneckým osídlením nic společného. Srov. studii Sídla novokřtěnců na jižní Moravě v této publikaci.

¹⁶ Z e m e k, M.: Pokrokové prvky jihomoravských habánů I. Jižní Morava 15, 1979, s. 164-182; Z e m e k, M.: Habáni na jižní Moravě II (1561-1622). Jižní Morava 16/1, 1980, s. 54-89.

¹⁷ Srov. N o v o t n ý, J.: Novokřtění na jižní Moravě v 16.-17. stol. Vlastivědný věstník moravský 14, 1959, s. 86-92. Nově bylo vydáno dílo Ř e z n í č e k, J.: Moravské a slezské urbáře. Praha 2002.

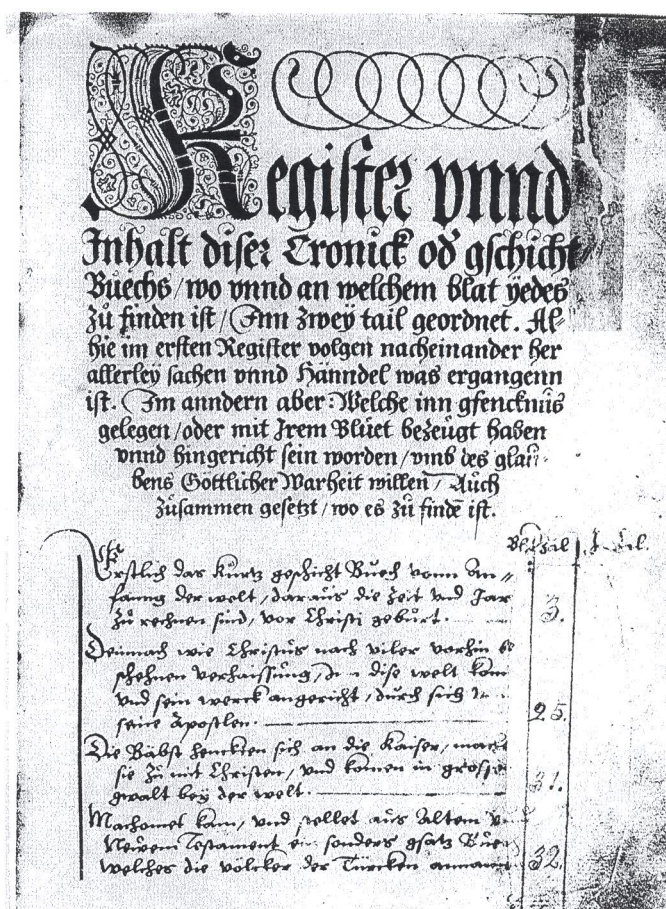

Obr. 4. Předmluva centrální kroniky (podle A. J. F. Zieglschmida).

K těmto základním poznatkům přistupují ještě další zjištění, týkající se přesné polohy sídelního areálu v jednotlivých lokalitách. Zde bývá situace nejednotná, ale podle kronikářských záznamů a dosavadních terénních zjištění lze identifikovat dva převažující způsoby osídlování. V počátcích kolonizace se novokřtění usazovali nejčastěji uvnitř existující zástavby, se vzrůstající kolonizací byla zakládána sídla na okrajích soudobé zástavby nebo zcela

¹⁸ Doklady z let 1589 a 1592 analyzoval H r u b ý, F.: Die Wiedertäufer in Mähren. Leipzig 1935, zvláštní otisk ze sborníku Archiv für Reformationsgeschichte 30-32, 1933-1935, s. 62 a 63. Pro rok 1589 vypočetl celkem 57 novokřtěneckých domů na 25 panstvích, pro rok 1592 42 domů. Na důležitost těchto pramenů upozornil i R a d i m s k ý, J.: Daňové příznávací listy moravských stavů a měšťanstva z let 1583-1602, 1618-1623. Vlastivědný věstník moravský 2, 1947, s. 220-222. Ve svých součtech novokřtěneckých domů k roku 1589, které uvádí jako příklad využití těchto pramenů, však nedošel ke správným výsledkům. Srov. také studii Novokřtění v příznávacích berních listech moravské šlechty v této publikaci.

¹⁹ Uvádím dva příklady z ústřední kroniky novokřtěnecké obce: v roce 1545, brzy po letnicích, bratři koupili a osídlili ve Staré Břeclavi dva domy vedle sebe ležící ve středu vsi; v roce 1565 bratři založili a od základů vystavěli své sídlo v Přibicích *auf dem grünen Wasen oder anger [...] aus erlaubnus vnd guetem willen des Herren Friderich, Herren von Scherotijn vnd auff Selowitz*. Srov. Z i e g l s c h m i d, s. 258, 419.

Obr. 5. Rejstřík centrální kroniky (podle A. J. F. Zieglschmida).

samostatně, opodál sídel domácího obyvatelstva.¹⁹ Povědomí o poloze sídla novokřtěnců v současné zástavbě se mnohde dodnes dochovalo v místní tradici. Lze ji lokalizovat rovněž podle plánů stabilního katastru z dvacátých let 19. století, které zobrazují ještě starší stav a původní rozsah vesnického osídlení. Tyto plány někdy zachycují i pozůstatky originálních staveb, které se do současnosti dochovaly pouze výjimečně (především sklepy). Identifikace přesné polohy sídla je důležitá rovněž pro vytvoření představy o rozloze původního sídelního areálu, která přispívá k určení velikosti konkrétního sídla.

Teprve po specifikaci počtu a charakteru sídel lze spolehlivě řešit otázku početnosti příslušníků novokřtěnecké obce. Důležitým jednotícím prvkem je – kromě stanovení počtu a velikosti sídel podle naznačených kategorií – především zachování jednotného časového horizontu. Oba aspekty se setkávají zvláště ve třech obdobích, kdy by bylo možno dojít k relativně nejpresnějším údajům o počtech novokřtěnců. Jsou to:

1) Počáteční období, v časovém horizontu před rokem 1550. Tehdy kroniky zaznamenávají rozsah osídlení při druhém vypovězení novokřtěnců ze země v roce 1547.

2) Na konci tzv. zlatého věku existence moravské novokřtěnecké obce, jak toto období nazývají kroniky, v časo-

vém horizontu osmdesátých a devadesátých let 16. století. Toto období poskytuje neoptimálnější podmínky, kdy známe rozsah sídel novokřtěnců a můžeme vycházet i ze soudobých urbářů a daňových příznání.

3) Poslední období, v časovém rozmezí od začátku 17. století po rok 1622. V tomto časovém úseku se projevují částečné úbytky novokřtěnecké populace v důsledku válečných událostí, nejprve při bočkajovském vpádu v roce 1605 a především v pohnutých válečných letech 1619-1622.

Při studiu historie moravských novokřtěnců se někteří autoři vyjadřovali i k jejich předpokládanému počtu; jednalo se však o pouhé odhady, blíže nezdůvodněné a časově nespecifikované. Jedině historik E. Hrubý, který byl zastáncem nižších počtů, znásobil určité doložené množství komunit s průměrným zastoupením 300 osob a přišel k výsledku, že počet moravských novokřtěnců v předbělohorském období nepřesáhl 12 000-15 000 osob.²⁰ Z dalších příkladů můžeme uvést odhady A. Gindelyho, který hovoří o 20 000 novokřtěncích.²¹ Naproti tomu moravský historik F. Kameníček, který byl zastáncem vyšších počtů, se klonil k předpokládané sumě 50 000 obyvatel.²² Do těchto různicích se názorů nepřinesly světlo ani novější úvahy M. Zemka, který se však nepokusil o solidní specifikaci novokřtěneckých sídel a mechanicky převzal údaje ze Zemanova soupisu. Počty sumarizuje v rozmezí 30 000-50 000 obyvatel pro Moravu, společně s komunitami v Dolním Rakousku a dnešním Slovensku pak v množství přesahujícím 60 000 osob.²³ K uvedeným údajům lze říci, že některá čísla jsou značně nadsazená.²⁴ Předběžné rozbory ukazují, že pouze postup F. Hrubého byl metodicky správný, i když autor nerozlišuje velikost sídel.

Struktura a život obce

V druhém tematickém okruhu jsme vymezili souhrn otázek, týkajících se vnitřní struktury novokřtěnecké obce. Patří sem zejména poznatky o náboženských zásadách,

rozčlenění a řízení obce, o společném životě v komunitách a o jejich hospodářském zázemí. Po ideologické stránce lze vycházet ze spisů, které moravské novokřtěnecké obci věnoval její první ideolog Balthasar Hubmaier,²⁵ stěžejní bylo i sjednotitelské působení Jakoba Huttera, podle něhož dostala tato část novokřtěnců pojmenování *huterité* či *huterští bratři*, a souhrn zásad novokřtěnectví ve spisech Petra Riedemanna.²⁶ Z této tematicky zaměřené literatury, kterou doplňují ještě příslušné pasáže v novokřtěneckých kronikách, obsahující rovněž množství náboženských úvah, čerpala řada autorů, přibližujících ideologické zázemí novokřtěnců.²⁷ Náboženská tematika tvoří dodnes jeden z hlavních proudů literatury o novokřtěncích a existuje řada prací, osvětlujících tyto aspekty z různých hledisek.²⁸

Hlavní rysy novokřtěnectví, tedy v teorii jednotná ideologie a v praxi majetkové společenství, umožňovaly centrální řízení obce, která se navenek jevila jako jednoduše a uzavřené společenství. Důsledné dodržování ideologických zásad, mnohdy však veskrze utopických, se zasloužilo o více jak stopadesátiletou existenci novokřtěneckého společenství.²⁹ Nežít podle těchto zásad znamenalo vyobcování z kolektivu, což byl pro jeho členy nejvyšší trest. Proto je pochopitelné, že příslušníci komunit dobrovolně zachovávali všechny předpisy a v komunitách, které jim poskytovaly veškeré životní potřeby, nacházeli – při každodenní práci a naslouchání slovu Božímu – naplnění kolektivního života.

O tyto ideové zásady se opíralo také centrální řízení obce, které v podobě provozních řádů a nařízení usměřňovalo každodenní život jejich příslušníků.³⁰ Centrální řízení vycházelo ze sboru starších, v jehož čele stál představený celého společenství, volený z předních hlasatelů slova Božího (*Diener des Worts Gottes*). Ustanovování kazatelů řídili i jednotlivé komunity a působili také jako misionáři pro získávání nových příslušníků společenství doma i v cizině. Ekonomické záležitosti komunit zajišťovali hospodáři (*Diener der Notdurft*), rovněž jmenování sborem starších, a nákupčí (*Einkäufer*), kteří pečovali o materiální

²⁰ H r u b ý, F.: Die Wiedertäufer in Mähren, c. d., s. 30-32.

²¹ G i n d e l y, A.: Geschichte des Dreißigjährigen Krieges III. Praha 1880, s. 565.

²² K a m e n í č e k, F.: Zemské sněmy a sjezdy moravské III. Brno 1905, s. 488.

²³ Z e m e k, M.: Habáni na jižní Moravě, c. d., s. 58, 65.

²⁴ Kromě novokřtěnců ve společných komunitách máme také zprávy o jednotlivcích a skupinách, žijících mimo komunity. Byli to jednak najímaní řemeslníci, zemědělství dělníci a služebníci, kteří pracovali pro feudály, jednak celá síť misionářů, jejich pomocníků a prostředníků styku s komunitami v zahraničí, putujících často s tajným posláním. Tito novokřtěnci byli však také příslušníky některé z existujících komunit na moravské půdě, proto není potřeba zvyšovat o ně celkové počty.

²⁵ S r o v. L o s e r t h, J.: Doctor Balthasar Hubmaier und die Anfänge der Wiedertäufer in Mähren. Brno 1893. První náboženské úvahy publikoval Hubmaier u tiskaře Simprechta Sorga v Mikulově; s r o v. T o b o l k a, Z.: Knihtiskař Simprecht Sorg-Froschauer. Časopis Matice moravské 53, 1929, s. 501-508.

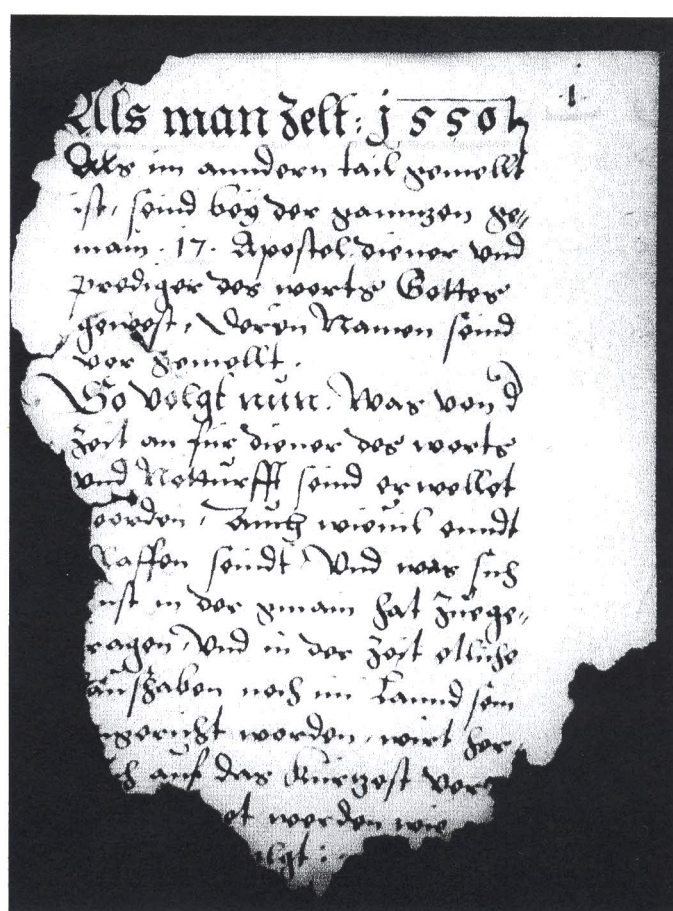
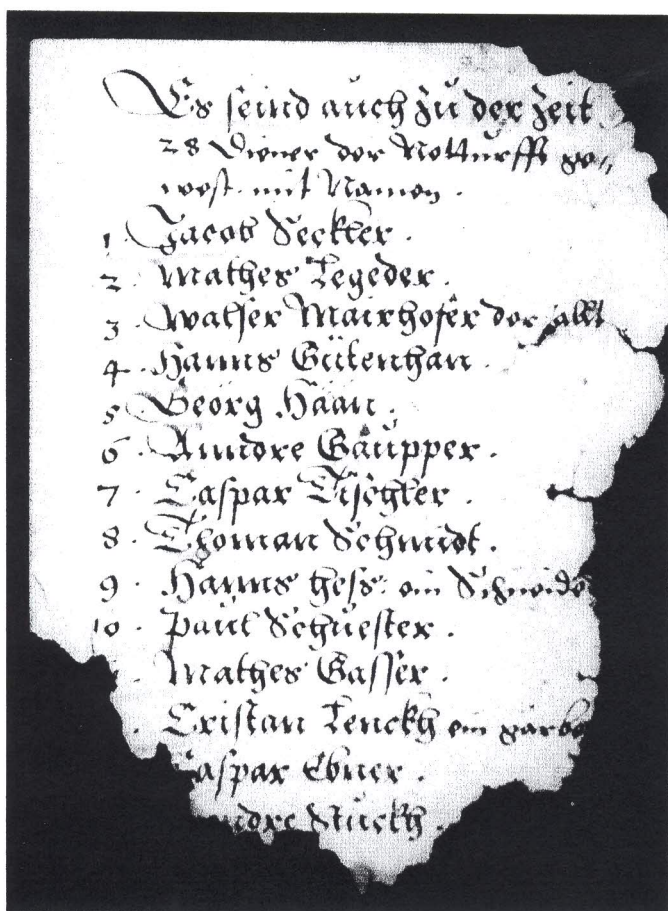
²⁶ F r i e d m a n n, R.: Peter Riedemann: Early Anabaptist Leader. *Menonite Quarterly Review* 44, 1970, s. 5-44.

²⁷ S r o v. L o s e r t h, J.: Der Communismus der mährischen Wiedertäufer in 16. und 17. Jahrhundert. *Archiv für österreichische Geschichte* 81, 1895, s. 135-291; M ü l l e r, L.: Der Kommunismus der mährischen Wiedertäufer. Leipzig 1927.

²⁸ S r o v. K r i s z t i n k o v i c h, M.: An Annotated Hutterite Bibliography. Kitchener, Ontario 1998.

²⁹ Definitivní rozpad majetkového společenství se uskutečnil až v roce 1685 na Slovensku, ke konci první poloviny 18. století proběhla důsledná rekatolizace novokřtěnců.

³⁰ Struktura řízení novokřtěnecké obce je obsažena ve zprávě o stavu obce z roku 1569, s r o v. Z i e g l s c h m i d, s. 433-435. O jednotlivých rádech a předpisech, vydávaných už od druhé poloviny 16. století, existuje početná literatura. Přehled o způsobu života novokřtěnecké obce podává také K a l e s n ý, F.: Habáni na Slovensku. Bratislava 1981. Kromě těchto pasáží je však kniha nepoužitelná a podává povytce spekulativní výklady. S r o v. moji recenzi v čas. *Národopisné aktuality* 20, 1983, s. 276-278.

Obr. 6. Dvě strany z centrálního seznamu kazatelů, z nálezu ukrytých knih. Sobotište 1961.

zabezpečení příslušníků komunity a obstarávali výrobní materiál pro řemeslnou produkci. Jak vyplývá z novokřtěnecké kroniky i dalších materiálů, u větších sídel existovala ještě funkce správců dvorů (*Haushalter*), zatímco u malých sídel nebyli kazatelé a jejich řízením zřejmě byli pověřeni hospodáři. Na konci této správní struktury stáli představení jednotlivých řemesel a zemědělských oborů, kteří dohlíželi nad dodržováním pracovních předpisů a nařízení. Představení řemesel sjednávali obchody, vyřizovali zakázky a dodávky zboží pro zákazníky. Tento správní sbor měl v rukou také finanční hospodářství a rozhodoval o přidělech prostředků pro komunitu i o ukládání přebytků do společné pokladnice.

Podmínky společného života a převažující orientace obce na řemeslnou výrobu se odrazily i ve vnějším vzhledu novokřtěneckých sídel. V areálech velkých dvorů stály samostatné domy jednotlivých řemesel, které měly v přízemí výrobní prostory, tedy dílny, sklady materiálu a hotových výrobků, a v podkroví ložnice manželských párů. Zvláštní objekty sloužily pro výchovu dětí, které byly rodičům odebírány v útlém věku. Dispozice těchto objektů byla obdobná: v přízemí mateřská školka nebo škola, v podkroví ložnice dětí, vychovatelů a perzonálu. Součástí dvora byl i špitál pro nemocné a staré příslušní-

ky obce. Ve zvláštním velkém domě byla umístěna kuchyně se společnou jídelnou, která sloužila také jako modlitebna, v podkroví opět ložnice. V těchto domech bydleli zřejmě i funkcionáři komunity a nacházely se zde hostinské pokoje. Na okraji dvora, u vodního zdroje nebo přímo u tekoucí vody, stála lázeň, zvlášť pro příslušníky komunity a odděleně pro cizí návštěvníky, která byla spojena s pohostinstvím. V další části areálu, nebo u lidnatějších sídel v jiném dvoře, označovaném jako *Bauhof* či *Bawhof*, bylo soustředěno hospodářské zázemí: stáje pro tažné a jízdní koně, chlévy pro dobytek, seníky, stodoly, sýpky ap. Větší sídla zpravidla mívala vlastní vodovod. Tyto údaje znázorňují spíš modelovou situaci, zatímco skutečnost musela být rozrůzněná podle lidnatosti sídel a konkrétních prostorových podmínek obývaného areálu.

O těchto náležitostech nás zpravují zmínky v kronikách, ale především zachovalá domovní kniha z Nových Mlýnů, správního centra novokřtěnecké obce.³¹ Lze se opírat i o analogie podle sídel na západním Slovensku, především ze Sobotište, Velkých Levárů a Moravského Sv. Jánů, která si uchovala ještě územní dispozici a architekturu z období před zánikem společného vlastnictví.

Mnoho nových poznatků o životě v komunitách přináší také archeologické výzkumy. Tak při výzkumu ve Stra-

Obr. 7. Analogie k moravským sídlům: společný dům z roku 1604 v areálu novokřtěneckého dvora. Velké Leváre 1930.

chotíně bylo získáno nejen značné množství keramického materiálu, ale i cenná zjištění, vyplývající z hodnocení nálezoové situace.³² Ta dokládá, že odpad z přilehlého dvora novokřtěnců byl dlouhodobě ukládán do koryta mrtvého ramena řeky Svratky. Podobným způsobem se v Podivíně zavážel mokřinatý terén kolem ramena starého toku Dyje v místech dnešní trati Habánice.³³ Oba příklady jsou výmluvným dokladem o udržování hygieny v prostředí novokřtěneckých sídel.

Nálezový fond ze Strachotína umožnil také rozpoznání funkčního určení některých skupin nádobí. Spolehlivě lze vydělit keramiku pro vaření ve společné kuchyni, k níž náleží množství nádob větších rozměrů, druhotně zakouřených při přípravě pokrmů. Další okruh nádobí tvořila

keramika pro společné stolování, především velké mísy a džbány pro přinášení stravy do jídelny. Za významný objev lze považovat identifikaci stolovacích souborů pro individuální potřebu, které obsahovaly malé jídelní mísky, kulovité džbány s pokličkami a malé hrníčky, vyskytující se v masovém množství, často i v celistvosti.³⁴

Dále byly ve strachotínských odpadních vrstvách obsaženy defektní kusy a výrobní pomůcky, používané v keramické dílně. Některé exempláře nalezených fajánsí nesou stopy používání a sloužily zřejmě pro šlechtické zákazníky při návštěvě lázní, protože sami novokřtěnci měli zakázáno používat fajánsové nádoby. Činnost místních lazebníků a provoz lázní dokládají stovky nádobek na masti a další lazebnická keramika, dochovaná ve velké míře i v celist-

³¹ Domovní kniha byla převezena v roce 1622 z Moravy do Sobotiště a do nedávné současnosti se uchovala v rodině Müllerů, v roce 1961 část knihy nechal fotograficky zdokumentovat H. Landsfeld. Její text zveřejnil M a i s, A.: Das Hausbuch von Neumühl 1558-1610, das älteste Grundbuch der huterischen Brüder. Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich 80, 1964, s. 66-88.

³² P a j e r, J.: Výzkum habánské lokality ve Strachotíně (okr. Břeclav). Vlastivědný věstník moravský 37, 1985, s. 314-319; P a j e r, J.: Habánské keramické středisko ve Strachotíně (Předběžné zhodnocení výzkumu). In: Památková péče a ochrana přírody v Jihomorav-

ském kraji. 30 let Krajského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Brno 1989, s. 190-207.

³³ P a j e r, J.: Novokřtěnci v Podivíně. In: Podivín, vlastivědný sborník jihomoravského města. Podivín 1997, s. 184-193.

³⁴ Je pozoruhodné, že obdobný způsob stolování se udržel až do nedávné současnosti u příslušníků zámožných komunit novokřtěnců v USA a Kanadě. Srov. G r o s s, P. S.: The Hutterite Way. Saskatoon 1965; H o s t e t l e r, J. A.: Hutterite Society. Baltimore a London 1974; L ä n g i n, B. C.: Die Hutterer. Gefangene der Vergangenheit, Pilger der Gegenwart, Propheten der Zukunft. Hamburg-Zürich 1986.

Obr. 8. Analogie k moravským sídlům: společný dům novokřtěnců v řadové zástavbě vesnice. Moravský Sv. Ján 1930.

vosti. O hygienických poměrech v komunitách svědčí nálezy hliněných umývadel a nočníků. Z nekeramických dokladů zde bylo zastoupeno kovové domácí i kuchyňské nářadí a nástroje, velké množství nalezených kostí dokládá konzumaci domácích zvířat i divoké zvěře, drůbeže a ryb.

Archeologické nálezy se vhodně doplňují s písemnými prameny, z nichž lze uvést v této souvislosti velmi podrobný kuchyňský a stravovací řád, který se při rozdělování stravy řídil podle obtížnosti pracovního zařazení příslušníků komunity. Dovídáme se z něho také o jednotlivých pokrmech i celkové skladbě stravy, v níž důležitou součástí představovalo také pivo a víno, vyráběné ve vlastní režii. Tento řád je velmi instruktivním dokladem o každodenním životě novokřtěnské obce, která byla do nejmenších podrobností svázaná sítí podobných předpisů a nařízení. Kromě ideologických zásad a společného majetku byla tato dokonalá organizovanost hlavním předpokladem pro uchování soudržnosti novokřtěnské obce.

Uvedené příklady dotvářejí celkovou charakteristiku novokřtěnců, které z duchovní stránky poznáváme jako lid bezvýhradně oddaný Bohu a žijící podle jeho příkázání; jejich náboženské projevy nebyly však fanatické, spíš ortodoxní. V praktickém životě se řadoví příslušníci obce vyznačovali pracovitostí a skromností životních potřeb,

na druhé straně však ve vedení obce nacházíme zřetelné úsilí o kumulaci značných finančních zdrojů, které byly určeny jako zálohy pro časy nouze. Tyto poznatky o životě v komunitách vytvářejí rámec pro pochopení dalších aktivit novokřtěnců, především jejich výrobních otázek.

V ý r o b n í p r o s t ř e d í

Dostáváme se k třetímu vymezenému okruhu studia, k výrobnímu prostředí novokřtěnců, jehož prioritou bylo řemeslo. Zatímco zemědělské obory, v nichž se dosahovalo také výrazných úspěchů, byly určeny především pro spotřebu obce, řemeslná výroba prezentovala novokřtěnce navenek a byla stálým zdrojem jejich prosperity. Novokřtělci poskytovali výrobky a služby na dokonalejší technické úrovni než domácí řemeslníci, proto k jejich zákazníkům patřily především vyšší kruhy společnosti – patriciát, šlechta a často i panovník.

Fond novokřtěnských řemesel zahrnoval prakticky všechny základní obory i mnohá specializovaná odvětví. Zastoupení řemesel obsahuje zpráva o stavu společenství z roku 1569,³⁵ kde se uvádí těchto 34 řemesel: zedníci, podkováři, kosaři, srpaři, mědikovci, zámečníci, hodináři, nožíři, klempíři, koželuzi, jircháři, kožešníci, obuvníci, sedláři, řemenáři, pytlíkáři, koláři, bednáři, stolaři,

Obr. 9. Analogie k moravským sídlům: vysoké štítů novokřtěneckých domů s podstřešními místnostmi. Sobotište, kolem 1920.

soustružníci, kloboučníci, soukeníci, postřihači, krejčíři, houňáři, tkalci, provazníci, sítaři, sklenáři, hrnčíři, pivovarníci, lazebníci, holiči, lékaři. Jsou zde vypočítávána hlavně základní řemesla, k nimž bychom mohli ještě přiřadit cihláře, tesaře a pokrývače. Ze specializovaných odvětví, která se uvádějí v jiných zprávách, lze uvést ještě například barchetníky, kordovaníky, prýmkaře, špendlíkáře, rytce železa, zlatníky, knihaře a další. V přehledu nejsou obsažena žádná potravinářská řemesla, jako byli pekaři, řezníci, rybáři a zvláště mlynáři, kteří patřili k nejvyhledávanějším novokřtěneckým řemeslníkům. Zdá se, že tyto obory, které v obci určitě existovaly, byly kromě mlynářů počítány spíše k hospodářskému zázemí a pro styk s veřejností neměly žádný dosah. Na druhé straně je samozřejmé, že v přehledu scházejí veškeré zbojní obory.

Kromě řemeslníků pracujících v obci se setkáváme s jednotlivci nebo i skupinami, kteří pracovali v cizích službách. Byli to novokřtěníci najímaní šlechtou, která od nich dostávala dokonalejší vedení a racionálnější využití své hospodářské rezie. Tak pracovali příslušníci novokřtěnecké obce na polích a vinicích velkostatků, v zemědělských dvorech u dobytka, v panských pivovarech, mlýnech a lázních. Nacházíme je rovněž na zámcích ve funkcích komorníků, klíčníků, sklepníků, zahradníků a v jiných podobných zaměstnáních. Tito novokřtěníci příslušeli ke svým domovským komunitám a spadali pod správu obce. Jen výjimečně pracovali samostatně a relativně nezávisle na

obci, jako byli lékaři Georg a Efrehem Zobelové či Balthasar Goller v Mikulově.

Produkty většiny novokřtěneckých řemesel zmizely beze stopy, jiné jsou zachovány jen ve sporých dokladech. Trvanlivost výrobního materiálu a odolnost finálního výrobku se zasloužily o dochování některých výrobků kovářů, nožířů, zámečnicků, mědikovců či hodinářů.³⁶ Zcela výjimečné postavení zaujímá keramická produkce, která je doložena nejlépe ze všech výrobních oborů. Ze spotřebitelského prostředí se dochoval ukázkový fond fajánsového nádobí, byť jen ve velmi omezeném sortimentu.³⁷ Mnohem více zásadních poznatků o keramické výrobě novokřtěnců poskytují archeologické výzkumy, náležející do sféry postmedievální archeologie, nejmladšího odvětví této vědní disciplíny.³⁸

³⁵ Srov. Zieglschmid, s. 435.

³⁶ Výrobky těchto řemesel jsou součástí nálezových celků z archeologických výzkumů. Jen málokdy se výrobky dochovaly kontinuálně, jako například přibory ke stolování, které jsou prací novokřtěneckých nožířů. Srov. Kriztinkovich, B.: Unbekannte Messerschmied-Kunstwerke der ungarischen Habanen. In: Iparművészeti múzeum évkönyv 5, 1962, s. 59-82.

³⁷ Soupis novokřtěneckých fajánsů, dochovaných v našich zemích, podávají Kybalová, J. - Novotná, J.: Habánská fajáns 1590-1730. Praha-Brno 1981.

³⁸ Srov. Pajer, J.: On the Development of a New Scientific Discipline - Post-mediaeval Archaeology. In: Studies in Postmediaeval Archaeology I. Praha 1990, s. 23-28.

Obr. 10. Analogie k moravským sídlům: prostředí novokřtěneckého dvora ve Velkých Levárech, kolem 1910.

Jak bylo zmíněno úvodem, první se věnoval soustavnějším archeologickým výkopům H. Landsfeld. Jeho průzkumy v některých výrobních centrech novokřtěnců, především v Ostrožské Nové Vsi a Staré Břeclavi,³⁹ vedené ovšem na bázi neprofesionální metodiky, přinesly určitou sumu poznatků, nevyužily však důsledněji nálezovou situaci pro interpretaci souvislostí. Je také velkým nedostatkem, že autor své nálezy sám nezpracoval; ačkoliv se převážná část jeho nálezů dostala z pozůstalosti do vlastnictví příslušných institucí, přesto mnohé uniklo z dosahu registrace a možnosti studia.

Množství nových a zásadních poznatků jsem získal z vlastních výzkumů ve Strachotíně, které probíhaly v letech 1982-1984 při výstavbě vodní nádrže Nové Mlýny II. Při zemních pracích byly narušena rozsáhlá skládka

odpadu, navážená po desetiletí z přilehlého dvora novokřtěnců. Také v areálu samotného dvora byly nalezeny pozůstatky jejich keramické výroby.⁴⁰ Z těchto výzkumů bylo soustředěno značné množství materiálu. Uvedme alespoň hlavní teze z okruhu poznávání keramické výroby novokřtěnců, které bude nutno brát v úvahu při dalším studiu.

Především se prokázalo původní mínění H. Landsfelda, že fond novokřtěnecké keramické výroby je nutno zkoumat jako celek ve všech jeho projevech, tzn. nejen atraktivní fajánse, ale i hrnčířskou a kamnářskou produkci.⁴¹ Od tohoto základního pohledu se odvíjejí další specifikace, z nichž nejzávažnější je zjištění, že výrobci všech tří odvětví byli stejní keramikové, v pramenech nazývaní jako *Hafner*. Jejich činnost dokládá řada identických tvarů tvarů u fajánsového i hrnčířského nádobí, stejné rukopisy ve výzdobě obou druhů a mnoho dalších společných parametrů. Svědčí to o skutečnosti, že ve výrobní praxi neexistovali specializovaní fajánséři, jak se dříve předpokládalo.⁴² Mnoho dokladů hovoří i o tom, že v novokřtěneckých dílnách nebyla zavedena dělba práce a jeden výrobce zhotovoval přidělené výrobky od polotovaru až po konečnou podobu. Více byla objasněna rovněž problematika značkování keramiky novokřtěnců. Na rozdíl od názorů, které na jedné straně značkování popírají, s poukazem na anonymitu příslušníků obce,⁴³ a na druhé straně mu připisují jednoznačně autorský význam,⁴⁴ lze předpo-

³⁹ Srov. studie Novokřtěnci v Ostrožské Nové Vsi a Novokřtěnci ve Staré Břeclavi v této publikaci.

⁴⁰ Srov. příspěvek Hromadný nález keramiky z areálu novokřtěneckého dvora ve Strachotíně v této publikaci.

⁴¹ Srov. L a n d s f e l d, H.: Habánské památky. Strážnice 1970.

⁴² Toto tvrzení vycházelo z kronikářského záznamu z 3. října 1621, kdy císařští vojáci přepadli dvůr v Podivíně a zastřelili jednoho novokřtěnce, jehož Beckův svod uvádí jako *der feine gschirmaister* a mladší Zieglschmidovo vydání jako *Heine geschirraister* (srov. B e c k, s. 402; Z i e g l s c h m i d, s. 741). Podle překladu Beckova čtení jako „mistr jemného nádobí“ se usuzovalo o činnosti specializovaných výrobců fajánsí (srov. K. Č e r n o h o r s k ý, Moravská lidová keramika, c. d., s. 54).

Obr. 11. Bývalá keramická dílna novokřtěnců. Moravský Sv. Ján, kolem 1930.

kládat, že značkování zřejmě vycházelo ze systému vnitřní organizace dílenské výroby, který nám dosud zůstává utajen, nicméně pod písmenovými značkami se mohou skrývat iniciály výrobců.

V otázce produkce samotných fajánsí přispěl strachotínský fond k poznání jejich počátků. Některé doklady zřetelně hovoří o zkouškách hlín, polev i barev, i když časově nelze doložit ranější datování než rok 1597. Vzhledem k tomu, že dochovaný fond fajánsí obsahuje nejstarší vrocení 1593,⁴⁵ lze se domnívat, že počátky výroby novokřtěneckých fajánsí sahají do období kolem roku 1590. Známe-li tak přesnější určení počátků výroby, můžeme zároveň uvažovat o okolnostech, které tuto skutečnost podmiňovaly. K řešení tohoto aspektu přispívají i písemné prameny, především keramické řády z konce 16. století,⁴⁶ ale nabízí se bližší vysvětlení, že totiž odpověď je obsažena v samotném nálezovém fondu. Ukazuje se především, že nově vznikající odvětví keramické výroby převzalo značnou část tvarosloví z hrncířského nádobí, například kulovité džbánky a hrnky, některé tvary plochého nádobí, lavaba, láhve, soudky ad. U těchto tvarů lze identifikovat kořeny v západoevropském hrncířství, tedy v zemích, odkud novokřtěnci přicházeli. Určitý tvarový fond je nový a mohl by být ztotožňován s vlivy italských fajánsí, nejde-li ovšem o obecné prvky pozdní renesance, kolující po evropském kontinentu. Totéž lze předpokládat

a mnohdy už i doložit u výzdoby fajánsí, která obsahuje rovněž obecné renesanční prvky (kromě figurální tematiky), tvořivě adaptované i nově komponované v novokřtěneckém prostředí. Tato ornamentika vytvořila jednotný stylový proud, vyskytující se i u jiných výrobních odvětví novokřtěnců, například ve výzdobě kovových a kostěných výrobků, ale nacházíme ji rovněž v písařském projevu nebo v knižní vazbě. V otázce ovlivnění novokřtěneckých fajánsí nelze tedy apriorně zastávat jejich italský původ, ale podle dosavadních poznatků, které s přibývajícím výzkumy jistě nabudou větší zřetelnosti, uvažovat jak o možnosti západoevropských vlivů, tak i o zprostředko-

⁴³ Srov. K u d ě l k o v á, A. – Z e m i n o v á, M.: Habánská fajans. Praha 1961, s. 20.

⁴⁴ Srov. L a n d s f e l d, H.: Značky a znamienka na habánskej keramike. Slovenský národopis 3, 1955, s. 83-100.

⁴⁵ Srov. příspěvek Dvě nejstarší novokřtěnecké fajánse z roku 1593 v této publikaci.

⁴⁶ Srov. Z i m m e r m a n n, Ch.: Die Hafner-Ordnungen der Huterischen Brüder. Keramik-Freunde der Schweiz 94, 1980, s. 31-35.

⁴⁷ Srov. K u r f ü r s t, P.: K problémům identifikace moravských křtěneckých fajánsů z let 1580-1622. Studie Muzea Kroměřížska 1982, s. 71-80.

⁴⁸ Srov. studie Novokřtěnci ve Staré Břeclavi a Novokřtěnci ve Vacenovicích v této publikaci.

⁴⁹ Srov. P a j e r, J.: Novokřtěnecké fajánse ze Strachotína. Mikulov 2001, s. 156-164.

Obr. 12. Obyvatelé habánského dvora – potomci moravských novokřtěnců. Vefké Leváre, kolem 1930.

vání z italského prostředí. Nezanedbatelné bude i rozlišení obecných dobových prvků, které při procesu zavádění fajánsové výroby mohly spolupůsobit.

K počátkům výroby novokřtěneckých fajánsí lze ještě uvést rýsuující se poznatek, že všechna keramická střediska, doložená i předpokládaná, nemusela produkovat fajáns hned od jejího zavedení. Na druhé straně lze specifikovat ověřené zjištění, že keramické dílny nebyly zastoupeny v každém sídle novokřtěnců, ale kde existovaly, vyráběly souběžně všechny tři keramické druhy. Je velmi pravděpodobné, že v některém středisku mohlo probíhat zkušební období a po zvládnutí nové technologie se výroba fajánsí rozšířila i do dalších středisek. Uvědomíme-li si centrální způsob řízení novokřtěneckého společenství, je tato hypotéza velmi pravděpodobná, stejně jako navazující úvahy o zavádění fajánsové výroby v dalších střediscích za účasti zaškolených instruktorů, o společném zásobování jemnou hlínou, plevami, barvami atd. Zmíněné okolnosti by také mohly vysvětlovat, proč novokřtěnecká fajáns tvoří po technologické, tvarové i výtvarné stránce tak jednotlivý až uniformní proud, lišící se pouze individuálně pojatým dekorem a malířskými rukopisy.

Jedním z vrcholových bodů poznávání novokřtěneckých fajánsí je identifikace dochovaného fondu podle archeologického materiálu z jednotlivých center. Klíčovým momentem je zde dekor fajánsí a jeho rozlišení podle výrazných malířských rukopisů, které v této otáz-

ce mají nepoměrně větší význam než samotná motivika dekoru. Dosavadní pokusy, založené na velmi povrchních znalostech vykopávkového materiálu, se brzy ukázaly jako neseriózní mystifikace.⁴⁷ Je to záležitost velmi pečlivého a dlouhodobého studia, kde k vlastním keramickým aspektům přistupují ještě údaje z písemných pramenů, stejně jako poznání obecných kulturně historických souvislostí. Nejnovější analýzy dovoluují zařadit některé dochované exempláře novokřtěneckých fajánsí do Staré Břeclavi a Vacenovic.⁴⁸ Také v nálezovém fondu ze Strachotína bylo rozlišeno několik malířských rukopisů, které je možno spojovat s konkrétními výrobky z dochovaného fondu fajánsí.⁴⁹ Mnoho jiných dokladů z tohoto fondu pochází z dalších výrobních center, která ještě nebyla archeologicky zkoumána, a musíme se zřejmě smířit i se skutečností, že některé dochované fajánse nebudou v otázce proveniencí identifikovány vůbec.

Mnohé z dřívějších poznatků je již ověřenou a spolehlivou součástí odborné produkce, mnohé bude nutno znovu prověřit a podrobit kritickým analýzám. Další podstatnou sumu nových zjištění lze očekávat z nových archeologických výzkumů a archivních studií. Veškerá činnost by měla směřovat k vytvoření monografické syntézy o moravských novokřtěneckých, v níž nesmíme pominout ani jejich stěžejní vnitřní charakteristiku. Ta hovoří o zbožném, pracovitém a pronásledovaném lidu, šťastném stylem života a zároveň nešťastném svými tragickými životními osudy.

Obr. 13. Plánek areálu habánského dvora se zvýrazněním původních staveb. Velké Leváre 1960.

DIE TÄUFER IN MÄHREN

(Einleitende Bemerkungen zum Thema und zur Methode der Untersuchung)

Die Glaubensgemeinschaften der Täufer waren in Mähren in der Zeitspanne von 1526 bis 1622 vertreten. Angesichts einer Fülle von neueren Forschungsergebnissen, insbesondere zu den Hutterischen Brüdern, sind viele in der älteren Literatur vertretene Auffassungen inzwischen überholt. Es werden exemplarisch drei Aspekte benannt, die als Vorarbeit für eine interdisziplinäre Revision des Forschungsstandes näher zu untersuchen wären:

1) Die historische Topographie und Demographie der Hutterischen Brüder. Die Frage der Lokalisierung der hutterischen Niederlassungen bedarf einer gründlichen Überprüfung. Über die Identifizierung der in den schriftlichen Quellen genannten Ortsnamen hinaus soll die genaue Lage der hutterischen Bruderhöfe und sonstigen Niederlassungen innerhalb der historischen Siedlungsareale einzelner Ortschaften bestimmt werden. Erst auf dieser Grundlage kann die demographische Stärke der Hutterer und der übrigen täuferischen Gemeinschaften begründet geschätzt werden.

2) Näher zu untersuchen sind ferner die innere Struktur und Organisation der hutterischen Gemeinschaft, sowohl ihre internen Leitungsstrukturen als auch die Organisation des täglichen Lebens in den kommunitären Siedlungen und die Koordination und Steuerung ihrer ökonomischen Angelegenheiten.

3) Schließlich ist dem Anteil der verschiedenen Handwerke und Dienstleitungen am wirtschaftlichen Gesamtprodukt der Gemeinschaft nachzugehen. Damit verbunden sind die Untersuchung der Produktionsabläufe in den einzelnen Handwerken und der Vermarktung der Produkte. Als Schwerpunkt der Untersuchung bietet sich die hutterische Keramikproduktion an, für die neben den schriftlichen Quellen ein umfangreiches materielles Quellenmaterial vorliegt.

Als weiteres Ziel für die Forschung wäre eine monographische Synthese, die auf den Einzelergebnissen verschiedener Forschungsdisziplinen beruht, wünschenswert.